

Raija Lautela

Matkalla tunnetietoon

Kaksi taaperoa touhuaa hiekkalaatikolla rinnakkain kummallakin lapio kädessään. Hiekkaa taputellaan tarmokkaasti, kaivetaan ja tutkitaan. Vieruskaverin lapio vaikuttaa yhtäkkiä kiinnostavalta ja se temmataan muutta mutkitta toiselta. Ryöstetty nostaa heti suuren parun. Lapionviejä katsoo hetken, kokeilee sitten työkaluaan parkujaan ja rupeaa taputtelemaan tämän päätä. Aikuinen laatikon reunalta rientää hätiin jakamaan oikeutta ja ojentamaan rauhanrikkojaa: "Ajattele nyt miltä toisesta tuntuu!" Ymmärrettävä vaatimus mutta täysin mahdotonta isommankaan leikki-ikäisen toteuttaa.

Egoismista empatiaan on pitkä matka, lapsuuden ja nuoruuden kestävä. Jos matkaoppaat tuntevat reitin, aikuisena ollaan perillä - ymmärretään, miltä toisesta tuntuu. Egoismi ei kehity sosiaaliseksi kyvykkyudeksi itsestään, samoin kuin esimerkiksi fyysisen kasvun tai ajattelun kehityksen eri vaiheiden kulku normaalissa kasvuympäristössä, vaan siihen tarvitaan ohjausta ja opetusta

Elämän alussa ollaan egoisteja, terveesti, aidosti ja kokonaisvaltaisesti. Vastasyntynyt on kuningas, jonka vaatimukset alamaiset kyselemättä ja ilolla hetimmiten täyttävät. Hallitsijan noustua istumaan konttaavat lattialla nostelemassa sinne heiteltyjä esineitä, uupuneinkin palvelevat öin päivin.

Toisaalta, paradoksaalisesti, empatia – "tuntea sisälle" – voidaan liittää juuri elämän alkuvaiheeseen. Välitön ykseys ympäristön tunteiden kanssa on nimenomaan pienen lapsen olotila. Hän myötäkokee kaiken voimatta sitä estää. Mutta se tapahtuu tiedottomasti. Erottautuminen ympäristöstä on kehitystapahtuma, jossa tietty vaihe saavutetaan koulukypsyyden myötä.

Lapsen maailma on aluksi jakamaton; se ei vielä ole pilkkoontunut osiin, eiliseen ja huomiseen, sinun ja minun maailmaan. Kaikki on minun – ja konfliktit hiekkalaatikolla väistämättömiä. Maailmanomistajat tarvitsevat vielä kokopäiväistä sovittelijaa ja suojelijaa. Eivät saarnoja tai selityksiä, ne valuvat kuin hiekka pikkuisten sormien välistä. Eivät myöskään sitä, että sovittelija on vihainen – siksikö, että lapsi on tiettyssä kehitysvaiheessa ja toimii sen mukaisesti? Mutta apua ja ohjausta rinnakkaiseen kanssakäymiseen kylläkin.

Oppaana kaksi sanaa

Lapsuuteen, niin kasvuun kuin kasvattamiseen, liittyy kaksi taikasanaa. Ne ovat esikuva ja jäljittely. Ne ovat yksinkertaisia kuin taikurin sauvan heilahdus – ja siksikö helppoudessaan vaikeita aina todesta ottaa? Mutta jos sen tekee ja konfliktin keskellä sattuu muistamaan, voi todeta, että totta on. Kun aikuinen on ensin pysäyttänyt lapion käyttämisen toisen telomiseen, lujasti ja lempeästi, ja ryhtyy lohduttamaan itkijää, saa hän siihen hetikohta apulaisen, äskeinen "kiusaaja" pajjaa ja silittää, toimii tarkasti samoin kuin aikuinen. Auttaa työväliseen palauttamisessa iloisesti, ja hiekan kaivaminen voi jatkaa.

Varhaiskasvatus on esikuvaopetusta. Se perustuu lapsen synnynnäiseen valmiuteen ja kykyyn mutta

myös tarpeeseen jäljitellä. Jäljitteleminen on lapselle "pakko", kuin hengittäminen; hän ei voi valikoida, mitä jäljitellä, vaan on siinä avoin kaikelle ympäristössään. Tähän perustuvat inhimilliset kyvyt, niin pystyasentoon nouseminen kuin puheen oppiminen. Jäljittely ei ole vain ulospäin näkyvää mallikäyttäytymistä vaan myös pitkälti sisäistä, "piilossa" tapahtuvaa. Esikuvaoppiminen on pääoppimismuoto aina koulun kynnykselle.

Askel ja askelma kerrallaan

Vuorovaikutustaitojen perustana on kiintymyssuhde, jonka rakentuminen alkaa elämän ensi hetkistä. Kun lapsen kiinnittymisen tarpeeseen on vastattu, kun pysyvä aikuinen on antanut turvan ja peilannut hänen tunteitaan ymmärtäen, syntyy mahdollisuus ajallaan kääntyä kohti uutta ja tuntematonta. Turva-aikuisen suojasta edetään askel kerrallaan pois päin, mutta aina välillä palataan takaisin "tankkaamaan". Tapa ottaa askel on yksilöllinen, kehitysaskel kaikille yhteinen.

Lapsen hallittavissa olevien sosiaalisten suhteiden piiri on alkuun hyvin pieni ja laajeneminen sidoksissa pitkälti aivojen kehitykseen. Puolentoista vuoden iässä saavutetaan tietty aivojen kehitysvaihe, jolloin lapsi kykenee solmimaan kiintymyssuhteen 3-4 ihmiseen.

Keskimäärin 3-4 -vuotias lapsi on kypsä leikkeihin ryhmässä. Sosiaalisten taitojen kehittymisen kannalta, kehityksen kulun näkökulmasta tarkasteltuna, on ryhmän koko – ihmissuhteiden määrä – jälleen tärkein tekijä. Suuri ryhmä ei kehitä sosiaalisuutta vaan kasvattaa aggressiota, tutkimus painottaa. Siinä on liikaa tapahtumia ja vaihtuvuutta lapsen kapasiteettiin nähden, hänen hallita. Toisaalta aikuisen aika menee suuressa ryhmässä konfliktien selvittelyyn eikä riitä ohjaamaan toinen toisensa huomioon ottamista. Keskenään lapset eivät opi empaattista käytöstä vaan ryhmässä astuu voimaan viidakon laki.

Tieto sosiaalisen kehityksen askelmista vie suoraan käytäntöön, mm. tietoon, mikä on optimaalinen ryhmäkoko kehityksen eri vaiheissa. Tieto tuo helposti tässä kohden tuskaa, siksi etäällä siitä on suomalaisen päivähoiton käytäntö. Ehkä sitä tärkeämpää on nostaa tutkittua esille, kuten hiljattain psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen on tehnyt. Yhteistyötaidot lienevät tulevaisuudessa tarvittavista taidoista tärkeimpiä.

Niitä opiskellaan jo hiekkalaatikolla. Vielä ei osata eläytyä toisten tunteihin – nyt rakennetaan sille kyvyille perustaa. Opasta seuraten yhtä antaumuksella kuin kakunleipoja paukuttaa lapiolla ämpärin pohjaa: Älä tule paha kakku, tule hyvä kakku! Aina uudestaan.